

КӘСІПТІ МЕҢГЕРЕТІН КЕЗ КЕЛДІ

Еңбек нарығының сарапшылары мен зерттеушілері 2015 жылдан 2019 жылға дейінгі уақыт аралығындағы Қазақстанның ұлттық экономикасын кадрмен қамтамасыз ету бағытын жаңаша нұсқада болжап отыр. Олардың болжамынша, алдағы 4 жылда жалпы құрылымды алғанда еңбек қорындағы қажеттіліктің 60%-дан астамы орта арнаулы білімі бар жұмысшылардың үлесіне тиеді.

Талдау көрсеткендей, ауыл шаруашылығы өндіріс кешенінің жобаларын қамтамасыз ету үшін орта арнаулы білімі бар кадрларға сұраныстың 7,8 мыңнан 8,3 мың адамға, сондай-ақ жоғары білімді кадрларға сұраныс төмен мөлшерде, яғни 4,1 мыңнан 4,2 мың адамға ғана артады деген тұжырым бар. Ал мұнай-химия саласында орта арнаулы білімі бар кадрларға сұраныс 2,2 мыңнан 3,1 мың адамға өсуі және жоғары білімді кадрларға сұраныстың 2,2 мыңнан 1,6 мың адамға төмендейтіні болжанып отыр. Сондай-ақ күтілген төрт жылда машина жасау саласында орта арнаулы білімі бар кадрларға сұраныс 1,2 мыңнан 1,7 мың адамға дейін көбейіп, есесіне жоғары білімді кадрларға сұраныстың 2,4 мыңнан 0,8 мың адамға дейін құлдырайтындығы айтылуда.

Бәсекелес орта, нарықтың қатаң талаптары, тұрақты өзгеріп отыратын экономикалық сұраныстар қосымша мамандықтарға ие болуға, кәсіптік қызметтің жаңа түрлерін меңгеруге итермелейді. Алайда жаңұясы мен жұмысындағы туындайтын қиындықтарға байланысты, ересек адамдардың барлық уақытта ұзақ және бағасы жоғары кәсіптік қызметтің жаңа түрін игеруге мүмкіндігі бола бермейді. Ал екінші жоғары білім алу үшін 2 жылдан кем емес уақыт керек және оның ақысы 350 мың теңгеден төмен болмайды, сондықтан бұл жаңұялық бюджетке қиын-

дық туғызады. Демек, дәл қазіргі кезде жұмыссыздық деңгейі 5,2 пайызды құрайтын қоғамда өмір сүргендіктен, мұның алдын ертерек алмасақ, ертең нағыз қиындықпен бетпе-бет келеріміз анық. Сондықтан да мамандарды қайта даярлаумен жоспарлы және жүйелі түрде айналысуды қолға алғанымыз жөн. Алайда бұл тұста да шешілмеген күрделі түйіндер кездеседі.

Еліміздің «Білім туралы» заңының 23-бабында мамандарды қайта даярлау және біліктілігін жоғарылату, кәсіптік күзіндірілікті дамытуға бағытталған, заман талаптарына сай, қосымша білім беру бағдарламаларын жүзеге асыру арқылы қамтамасыз етілетіндігі көрсетілген. Алайда ҚР заңнамасын талдау мамандарды қайта даярлайтын мекемелердің күрделі құқықтық шектеулерінің бар екенін көрсетеді. Осы орайда төмендегідей қарама-қайшылық туындайды.

Мәселен, шаруашылық жүргізу құқығына ие мемлекеттік кәсіпорын құқықтық түрі болып табылатын білім беру ұйымдары «Мемлекеттік мүлік туралы» заңының 134-бабының 5-тармағына сәйкес тек қана жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі

білім беру бағдарламаларын жүзеге асыра алады. Аталған құқықтық норма шаруашылық жүргізу құқығындағы материалдық-техникалық базасы бар, сонымен бірге кәсіпорын қызметкерлерінің, қызығушылық танытқан барлық азаматтардың кәсіби дайындығын ұйымдастыру және біліктілігін жоғарылатуға кадрлық әлеуеті сәйкес келетін Қазақстандағы жетекші ЖОО-ның мүмкіндіктерін шектеп тастайды. Сонымен қатар өз кадрларын қайта даярлау қажеттілігі бар мекемелер өз қызметкерлерін әртүрлі оқу орталықтарында оқытуға мәжбүр, ал бұл мамандарды даярлау сапасын төмендетеді.

ҚР Үкіметінің №1310 «Мемлекеттік үлгідегі білім беру туралы құжат түрлері мен нысандарын бекіту және оларды беру Ережелері» туралы қаулысында кәсіптік оқытудың бағдарламаларын тікелей өндірісте, оқу-өндірістік комбинаттарында, оқу орталықтарында және басқа да заңды тұлғалардың оқу-өндірістік құрылымдарында меңгерген тұлғаларға мәртебесі дипломнан әлдеқайда төмен кәсіптік оқыту туралы ҚУӘЛІК беріледі деп бекітілген. Осылайша, ҚР заңнамасы білім беру саласында ЖОО базасында кәсіптік қайта даярлауды реттей алмайды, соның кесірінен кәсіпорын қызметкерлеріне білім берудің бұл түріне қол жеткізуін төмендетеді.

Егер мамандар болжаған алдағы төрт жылдан кейінгі жұмыссыздар тасқынына күні бұрын тосқауыл қоюды ойласақ, төмендегідей шараны Парламент депутаттары мен Білім және ғылым министрлігі бірлесіп шешуі керек. Нақтылап айтқанда, ҚР-дың 2011 жылғы 1 наурыздағы №413-IV «Мемлекеттік мүлік туралы» заңының 134-бабының 7-тармағына «қосымша білім» сөзімен толықтырып, өзгеріс енгізгеніміз дұрыс. Сол сияқты Үкіметтің 2007

жылғы 28 желтоқсандағы №1310 қаулысына белгілі кәсіптік қызметке немесе нақты еңбек қызметін орындауға құқық беретін лайықты біліктілігі бар кәсіби даярлық дипломының жаңа түрін шығару туралы құжаты да қайта қаралуы қажет. Қосымша білім беру бағдарламаларын әзірлейтін және жүзеге асыруға реттейтін мемлекеттік стандартта заман талабына сай жетілдірілгені дұрыс. Кәсіптік қайта даярлаудың екінші жоғары білім мен біліктілікті жоғарылатудың қазіргі бағдарламаларынан өзгешелігі көптеген артықшылықтарға ие екендігі даусыз. Икемді сабақ кестесі, 6 айдан 9 айға дейінгі қысқартылған оқу кез келген жастағы тұлғалар үшін қолжетімді әрі, қаржылай шығындарды 30-50%-ға төмендетеді.

Кәсіби қайта даярлаудың сапасын жоғарылату мақсатында, селқостық пен қосарланушылықтан арылу үшін мынадай шарттарды орындау қажет. Алғашқы талап, кәсіптік қайта даярлау жоғары немесе орта кәсіптік білім базасында өтілгені абзал. Мұнымен бірге онымен материалдық-техникалық базасы, профессор-оқытушылар құрамы талапқа сай, мемлекеттік аттестациядан, отандық және шетел агенттіктерінде тәуелсіз аккредитациядан өткен ұлттық және жетекші аймақтық-мемлекеттік университеттер жүзеге асырғаны жөн. Егер осы талаптарды орындап, жүргізе алсақ, мемлекеттің аталған салаға бөлген миллиардтарын тиімді жұмсап, отандық өндірісті заманауи үлгіде дамыта алатын мықты мамандар легін дайындап шығамыз.

Ендікхан ҚОЗЫБАЕВ,
М.Әуезов атындағы
Оңтүстік Қазақстан
мемлекеттік университетінің деканы,
профессор